

trends, established himself not only as a poet, but also as an art critic, showing undisguised interest in the creative search for artists of the avant-garde direction, participated in various public evenings, debates about new art.

Actively engaged in teaching activities. His lectures were listened to future famous film Director Serhii Eisenshtein.

I. Aksenov also well versed in the works of Shakespeare. Since the late 1920s, he mainly engaged in Shakespeare studies, continued to work on studies of the British theatre. Especially fond of English drama, translated plays of the English dramatists of the seventeenth century: John Ford (1586–1640), John Webster (1578–1634), Cyril Tourneur (1575–1626), Benjamin Johnson (1572–1637), Thomas Heywood (1575–1650), John Fletcher (1579–1625), Thomas Dekker (1572–1632) etc.

The range of interests of I. Aksenov throughout his career was extremely wide and multifaceted. He was an outstanding personality and managed to leave a bright name in the national culture.

Key words: professional soldier, futurist poet, playwright, teacher, translator, literary critic.

REFERENCES

1. Aksenov, I.A. (1938). *Elizavetincy: Stat'i i perevody [Elizabethans: Articles and Translations]*. Moscow: Hudozhestvennaja literatura. [in Russian].
2. Aksenov, I. (1994). Pjat' let Teatra imeni Vs. Mejrhol'da [Five years of the theater named after Vs. Meyerhold], 1. *Teatr - Theatre*. [in Russian].
3. Aksenov, I.A. (1991). *Sergej Ejzenshtejn. Portret hudozhnika [Sergey Eisenstein. Portrait of the Artist]*. Moscow: Vsesojuznoe tvorcheskoe obiedinenie «Kinocentr». [in Russian].
4. Aksenov, I. A. (1998). Pikasso i okrestnosti [Picasso and Surroundings]. *Iskusstvoznanie - Art History*, 2, pp. 448-525. [in Russian].
5. Murina, E.E., & Dzharfarova, S.G. (Comps.). (1990). *Aristarkh Lentulov: Put' hudozhnika. Hudozhnik i vremja [Aristarkh Lentulov: The Path of the Artist. Artist and Time]*. Moscow: Sovetskij hudozhnik. [in Russian].
6. Babin, A. (2002). Aksenov i okrestnosti Pikasso [Aksenov and Surroundings of Picasso]. *Iskusstvoznanie - Art History*, 1, pp. 504-519. [in Russian].
7. Busev, M. (2001). Pikasso i okrestnosti [Picasso and Surroundings]. *Hudozhestvennyj sonnet - Art sonnet*, 6. [in Russian].
8. Vypuskniki Kievskogo kadetskogo korpusa [Graduates of the Kiev Cadet Corps]. Retrieved from: <https://ru.wikipedia.org/wiki/>. [in Russian].
9. Lepeshkin, A.L., Lugovskoy, A.V., & Dedjuhin, V.G. (1993). U zasechnoy cherty [At a Serif]. Sumy: Redakcionno-izdatel'skij otdel oblupravlenija po pečati. [in Russian].
10. Pobožhii, S.I. (2007). «Bubnovyi valet» i Sumshchyna [«Jack of Diamonds» and Sumy region]. Sumy: Universytetska knyha. [in Ukrainian].
11. Pobožhnyi, S. (2001). Dialogi s Pikasso [Dialogs with Picasso]. *Vash shans*, 46. [in Ukrainian].
12. Sel'vinskij, I. (1973). *Ja budu govorit' o stihah [I Will Talk about Poems]*. Moskva: Sovetskij pisatel'. [in Russian].
13. Lugovskoy, A., Vecherskiy, V., Tupik, S., & Rybkin, N. (2002). *Sofroniyevskiy monastyr'. Iz istorii Molchanskoy Pecherskoy Rozhdestva Presvyatoy Bogoroditsy pustyni [Sofronievsky Monastery. From the history of the Molchan Pechersk Nativity of the Blessed Virgin Mary of the Desert]*. Kiev. [in Russian].
14. Zviahelskiy, V.B. (Eds.). (2004). *Sumshhina v imenah: Enciklopedichnij dovidnik. [Sumy Region in Names: Encyclopedic Handbook]*. Sumy: Reklamno-vidavniche ob'iednannia «AS-Media», Vydavnychii dim «Folihrant». [in Ukrainian].
15. Fel'dman, O. (1994) Ne razreshennaja nashej cenzuroj broshjura [Not allowed by our censorship brochure], 1. *Teatr*. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 25.02.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

УДК 665.262.11(477)Кричевський

Н.С. Подоляка

СПІВПРАЦЯ ВАСИЛЯ КРИЧЕВСЬКОГО З ХАРКІВСЬКИМ КООПЕРАТИВНИМ ВИДАВНИЦТВОМ «РУХ»

Стаття присвячена співробітництву засновника нової художньої школи Василя Кричевського з Харківським кооперативним видавництвом «Рух».

Виявлено наступні тенденції в оформленні книжкових видань: відхід від суто графічних кольорів в оформленні обкладинок, літери стають частиною малюнка; побудова композиції виключно на шрифті, акцент на графемі букв; літери подібні до м'ячків, характерним для архітектури конструктивізму; використання шрифту сансеріф з акцентовано круглими формами літер і посиленнями вертикалями штампів; контрастне оформлення: чорне на білому тлі й біле на чорному тлі, високі і низькі букви; створення серії портретів і видавничого знака.

Визначено засоби образотворчого мистецтва, використані майстром при художньо-технічному оформленні видань, а також нові підходи, нові стилі, переосмислення традицій українців у книжковому дизайні.

Таким чином, зроблено висновки: мотиви творчості В. Кричевського і сьогодні знаходять застосування в декоративно-прикладній поліграфічній продукції; творчі знахідки ілюстраторів початку ХХ століття заклали високий стандарт національної книжкової графіки, сміливо поєднуючи світові тенденції, академічну освіту й відгомони народної орнаментики. Співпраця Василя Кричевського з видавництвами ще раз підтверджує широкий діапазон інтересів художника. А практичне застосування його робіт сьогодні виводить сучасників, творців книжкової графіки за межі замкнутості, живить тягу до нового, вчить ніколи не зупинятися в русі вперед.

Ключові слова: Василь Григорович Кричевський, художньо-технічне оформлення видань, видавничі справа, мистецтво книги.

Новатор і творець українського стилю, видатний вчений-мистецтвознавець, архітектор, художник, один із організаторів Української академії мистецтв, автор проектів великого і малого Державних гербів України, паперових грошей і поштових марок УНР – Василь Григорович Кричевський – чимало зусиль доклав на створення висококультурного мистецького продукту – книги. Він особисто виконав близько 90 обкладинок для різних видань, відродивши загублене з ХVIII ст. мистецтво оформлення української книги. Привернути увагу до твору на асоціативному рівні, передати призначення речі, характер зображуваного явища чи події, створити певний настрій, в якому інформація б зчитувалася читачем, – усе це митець зумів закласти у практику книговидавничої діяльності.

Актуальність дослідження полягає в тому, що художні прийоми В. Кричевського можна послідовно розглянути, лише звернувшись до його окремих творчих робіт. І в цьому плані співпраця з видавництвом «Рух» в художньо-графічному оформленні їх книжкової продукції є малодослідженою сторінкою.

Чимало праць присвячено творчості художника. Деякі з них навіть виходили за кордоном (Нью-Йорк, Лондон). Ретроспективу творчості видатного майстра досліджували В. Щербаківський, В. Павловський, І. Возіянова, Д. Нікітіна тощо. Найповнішу інформацію зібрано у двотомнику «Василь Григорович Кричевський: хрестоматія» [1].

Художньому оформленню видань В. Кричевським присвячено публікацію В. Козуб [2].

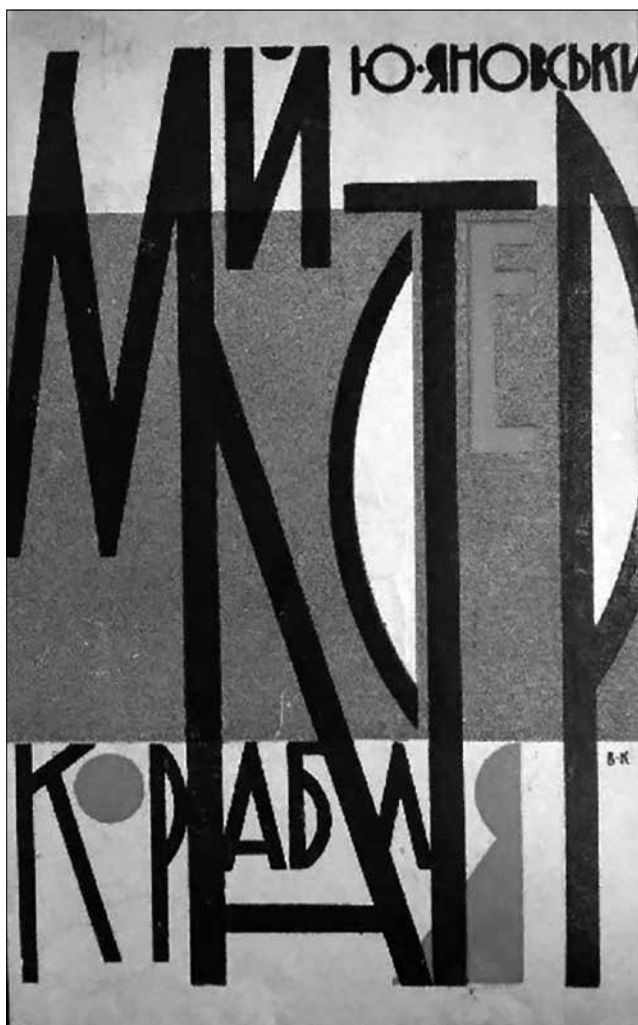

Рис. 1. Оправа В. Кричевського до збірки творів Юрія Яновського для видавництва «Рух»

Джерельною базою дослідження слугують також архівні документи, зокрема, матеріали Центрального архіву-музею літератури й мистецтва України (далі ЦДАМЛМ України, ф. 577).

Розкрити зміст новаторських рішень художника Василя Григоровича Кричевського в оформленні книг на прикладах видань Харківського кооперативного видавництва «Рух» є метою нашої статті.

У вирі розбудови нової соціалістичної України, за часів складної політично-економічної ситуації, активно працювало й намагалося донести до широкого загалу українську книгу Харківське кооперативне видавництво «Рух». Незважаючи на паперову кризу, обмеження кредитів та утвердження нових принципів видавничої діяльності, «Рух» не поступався обсягами книжкової продукції найкрупнішим монопольним видавцям, таким як «Державне видавництво України», «Книгоспілка» та ін.

Зміст видань засвідчує, що видавництво активно впливало на розвиток процесу українізації в 20-х роках ХХ ст. Книги українською мовою значно переважали над російськомовними виданнями. До видавничого портфеля

увійшли твори, які сприяли відродженню національного театру, української культури загалом, поверненню історичної правди. Кон'юнктурних видань практично не було, а от до ексклюзивних можна віднести книги, що мали мистецьку цінність, над якими працювали відомі художники В. Кричевський, О. Довгаль, М. Самокиш тощо.

Припускаємо, що знайомство й співпраця Василя Кричевського з видавництвом «Рух» були побудовані на особистих стосунках, які через політичні рухи початку ХХ ст. звели головного редактора Івана Миколайовича Лизанівського з митцем. І. Лизанівський улітку 1917 р. вступив до Української партії соціалістів-революціонерів і того ж року став членом Центральної Ради як делегат від УПСР. А вже у 1919 р. він перебував на посаді керуючого міністерством преси і пропаганди (з квітня 1919 р.). Українська Державна Академія Мистецтв, першим ректором якої був В. Кричевський, у 1917 р. містилася в будівлі Центральної Ради на Володимирській вулиці в Києві. Тож шляхи двох громадських і культурних діячів могли там і перетнутися.

Архівний документ із особистим підписом художника про отримання гонорару від Харківського кооперативного видавництва «Рух» і сьогодні зберігається у фондах ЦДАМЛМ [3].

Для видавництва «Рух» митець створив оправу до збірки творів Юрія Яновського, зроблену в сіро-блакитно-синій гамі, яка цілком відходить від суто графічних кольорів (рис. 1). Синій прямокутник та, наче розмаяні вітром, дуги літер «С» і «Р» нагадують про море. Вдало підібрана композиція народжує відчуття енергії та краси. Художник яскраво відтворив внутрішній світ письменника, відображений у новелі «Дитинство», що у «Вершниках». За словами Євгена Маланюка, Ю. Яновський в українській літературі «відкрив і завоював нам море, море в значенні не географічному чи навіть геополітичному, а в значенні психологічному, як окремих духовний комплекс, який був або ослаблений у нас, або й цілком спаралізований» [4, с. 329].

Василь Кричевський під час перебування в Одесі на Одеській кінофабриці у якості консультанта історичних фільмів та оформлювача фільмів про Тараса Шевченка, кінострічок «Микола Джеря», «Тарас Трясило» та інших ближче познайомився з Юрієм Яновським. Це знайомство сприяло створенню майстерної обкладинки до творів письменника. У «Майстрі корабля» Юрія Яновського професор має риси Василя Кричевського. Це неоромантична проза, перший в українській літературі мариністичний роман. Він сповнений екзотики – розповідей про морські пригоди, далекі острови, про мистецтво суднобудування.

Зараз книга зберігається в науково-довідковій бібліотеці ЦДАМЛМ України, у книжковій колекції Юрія Яновського та в Національній бібліотеці України імені В. Вернадського [5].

В. Кричевський – автор обкладинки книги Л. Ста-

Рис. 2. В. Кричевський – автор обкладинки книги Л. Старицької-Черняхівської «Іван Мазепа» (1929)

рицької-Черняхівської «Іван Мазепа» (1929). Видання є бібліографічною рідкістю і має музейну, наукову, історико-культурну цінність. Книга становить колекційний інтерес, оскільки це прижиттєве видання автора. Згідно з постановою Вищої науково-репертуарної ради при відділі мистецтв Головного відділу Наркомату освіти УСРР (1 березня 1927 р.), цю драму дозволили до вистави за умови показати соціальну роль Мазепи ближче до історичної правди. Текст драми опубліковано 1929 р., тобто тоді, коли фабрикацією кримінальної справи Спілки визволення України на письменницю обрушилася більшовицька каральна система. У Радянській Україні постановка її творів стала неможливою. Перевидання драми здійснили лише 1959 р. у Нью-Йорку (рис. 2).

У авторському задумі обкладинки В. Кричевського – широкі лінійні основні штрихи літер, шрифт, вписаний у форму чотирикутної піраміди. Збережено головні характеристики, притаманні мистецтву шрифту, котрі визначають його образність та читабельність: пропорції, врівноваженість, рух, ритм, просторовість. У прізвищі «Мазепа» літери перегинаються, нашаровуються, при цьому завдяки ясній побудові напису це не заважає їхньому прочитанню. Інтелектуальної вишуканості шрифту надають офіційна строгість форм та чітко вимальований нахил літер. Завершеності композиції сприяють хвилясті лінії, розмі-

Рис. 3. Оформлення В. Кричевським обкладинки книги П. Ванченка «Повість без назви»

щені по боках прямокутної форми.

В. Кричевський один із тих, хто намагався уникати зображальних мотивів й будував композицію виключно на шрифті. Його твори можна порівняти з книжковими оправами, створеними в той час у Франції та США. Основну увагу художник надавав графемі літери. Протиставлення, контрасти вузького і широкого, високого і низького, маленького і великого спостерігаємо у його роботах 30-х років. Вузенька літера «і» поруч із просторовими, бездоганно круглими «о», або високо піднята горизонталь у літерах «н», «е» і, навпаки, низько опущена у літері «а». Шрифт створює абстрактну композицію з геометризаних форм. Літери подібні до нових будинків, характерних для архітектури конструктивізму [6].

Невід'ємною частиною книжкового дизайну художника-графіка початку 1930-х років було використання шрифту сансериф із акцентовано круглими формами літер і посиленними вертикалями штампів. Літери у шрифтових композиціях В. Кричевського надзвичайно виразні, здатні створити образ, цілком замінивши зображення.

Книги видавництва «Рух» видавалися у наступних серіях: «Бібліотека української літератури для селянських і робітничих книгозбірень», «Ілюстрована бібліотека для

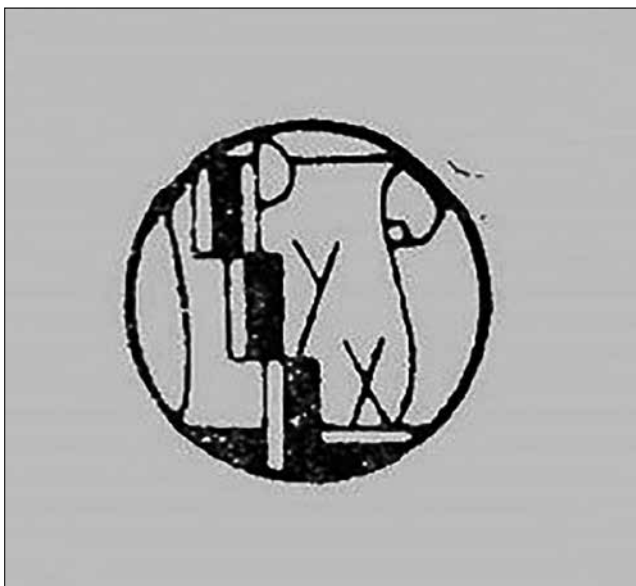

Рис. 4. Знак видавництва «Рух», виконаний В. Кричевським (1929 р.)

дітей», «Універсальна бібліотека», де друкували кращі оригінальні українські і перекладні твори як белетристики, так і публіцистики, науки і мистецтва; «Дитяча книгозбірка», яка вміщувала ілюстровані видання, призначені для дітей різного віку; «Франківська бібліотека» і «Театральна бібліотека», у якій вийшло понад 100 п'єс; мистецькі монографії та повні зібрання творів українських класиків.

Саме для серії монографій В. Кричевським на замовлення видавництва було виконано кілька малюнків для обкладинок, зокрема, до монографії І. Чукина «Д. Левицький» (Передм. К. Буровія) [7], О. Новицького «Тарас Шевченко» [8], О. Сліпко-Москальцева «М. Бойчук» [9].

В. Кричевський також ілюстрував книги художньої літератури: П. Ванченка «Повість без назви» [10], О. Слісаренка «Твори. Т. III. Новели» [11].

Стримане лінійне оформлення, система літер і площин з елементами монументальності, контраст літер: чорні на білому фоні й білі на чорному фоні, високо підняті «п», «і», «т» і поміж ними опущені й округлені «о» та «с» і жодних декоративних елементів чи якихось зображень, а тільки гра шрифтів – таким є оформлення обкладинки книги П. Ванченка «Повість без назви» (рис. 3.).

У 1929 р. з'явився новий знак видавництва «Рух», виконаний В. Кричевським (рис. 4). Як відомо, у 20-х роках ХХ ст. художник створив кілька видавничих знаків: для Всеукраїнської Видавничої Кооперативної спілки («ВКВС», 1920 р.) та Українського Наукового Інституту Книгознавства («УНІК», 1925 р.).

У цей же час, на замовлення видавництва «Рух», ним було написано більше 300 портретів українських поетів для чотиритомного видання «Антології української поезії» (1929 р.).

Отже, виокремимо основні здобутки В. Кричевського в оформленні книжкових видань на замовлення Харківського кооперативного видавництва «Рух»:

1. Відхід від суто графічних кольорів у оформленні обкладинок. Літери стають частиною малюнку.

2. Побудова композиції виключно на шрифті, акцент на графемі літер. Літери подібні до будиноків, характерних для архітектури конструктивізму.

3. Використання шрифту сансериф із акцентовано круглими формами літер і посиленими вертикалями штампів.

4. Контрастне оформлення: чорне на білому фоні й біле на чорному фоні, високі і низькі літери.

5. Створення серії портретів та видавничого знака.

«Є поезія, де лишається чистий ритм і темп, як рух і час, тут ритм і темп опираються на букви, як знаки, що включають у себе той чи інший звук», – говорив К. Малевич про поезію. Те ж саме можна сказати про творчість В. Кричевського. Його численні книжкові роботи, особливо виконані для харківського видавництва «Рух», блискуче утверджують конструктивний напрям та стиль ар-деко в українській книжковій графіці.

Григорій Нарбут, Василь Кричевський та ін. на початку ХХ століття, сміливо поєднуючи світові тенденції, академічну освіту та відголоски народної орнаментики, своїми геніальними творчими знахідками заклали високий стандарт національної книжкової графіки.

Мотиви творчості В. Кричевського і сьогодні знаходять застосування в ужитково-прикладній поліграфічній продукції. Одним із найвідоміших зразків такого використання є продукція видавництва «Родовід», яке на основі напрацювань відомого художника створює різнопланову поліграфію з принтами орнаментальних схем В. Кричевського, а саме: записники, чохла для телефонів, обкладинки на паспорт тощо.

Співпраця Василя Кричевського з видавництвами іще раз засвідчує широкий діапазон інтересів митця. А практичне застосування його робіт сьогодні виводить сучасників, творців книжкової графіки за межі замкнутості, плекає потяг до нового, навчає ніколи не зупинятися в русі вперед.

ДЖЕРЕЛА

1. Василь Григорович Кричевський: хрестоматія: в 2 т. / передм. І.О. Ходак; упоряд. О.О. Савчук; Серія «Слобожанський світ»; вип. 10, Т. 1, 1891–1943 рр. Харків : Видавець Савчук О.О., 2016. 532 с.
2. Козуб А.Л. Художньо-графічне оформлення видань 1918–1930 рр. (на прикладі творчості В. Г. Кричевського) / А.Л. Козуб. URL: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1454>.
3. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 577, оп. 1, спр. 78, арк. 126.
4. Маланюк Є. Книга спостережень: Статті про літературу. Київ : Дніпро, 1997. 428 с.
5. Яновський Ю. Майстер корабля: Роман. Вид.4. Обкл. і портрет Кричевського В. Г. Харків : Рух, 1931. 284 с.
6. Лагутенко О. Графічний дизайн в Україні у першій третині ХХ століття. *Нариси з історії українського дизайну ХХ століття*: Збірник статей / за заг. ред. О.І. Яковлева. Київ : Фенікс, 2012. С. 41–71.
7. Д. Левицький : Монографія І. Чукина / Передм. К. Буровія; Худож. В. Кричевський. Харків : Рух, 1930. 34 с.
8. Новицький О. Тарас Шевченко. Худож. В. Кричевський. Харків : Рух, 1930. 32 с.
9. Сліпко-Москальцев О.М. Бойчук. Худож. В. Кричевський. Харків : Рух, 1930. 52 с.
10. Ванченко П. Повість без назви. Худож. В. Кричевський. Харків : Рух, 1930. 112 с.
11. Слісаренко О. Твори. Т. III. Новели. Обкл. В.Г. Кричевського. Харків : Рух, 1932. 306 с.

Podoliaka N.S. Cooperation of Vasyl Krychevskiy with Kharkiv cooperative publishing house «Rukh»

The article is devoted to the collaboration of the founder of the new art school Vasyl Krychevskiy with the Kharkov cooperative publishing house «Rukh».

The following trends in the design of book editions have been identified: avoiding purely graphic colors in the design of covers, letters become part of the picture; building the composition solely on the font, emphasis on grapheme letters; letters are like houses characteristic of constructivism architecture; the use of the Sancerif font with accented round letter shapes and reinforced vertical shtambov; contrasting design: black on a white background and white on a black background, high and low letters; creation of a series of portraits and a publishing mark.

The means of fine art used by the master in the artistic and technical design of publications, as well as new approaches, new styles, and rethinking of the traditions of Ukrainians in book design are determined.

Thus, conclusions are drawn: the motives of V. Krychevskiy's creativity are still used in decorative and applied printing products; The creative finds of illustrators of the early twentieth century laid the highest standard for national book graphics, boldly combining global trends, academic education and echoes of folk ornamentation. The collaboration of Vasyl Krychevskiy with publishers once again confirms the wide range of interests of the artist. And the practical application of his works today takes contemporaries, creators of book graphics beyond the limits of isolation, nourishes a craving for a new one, teaches us never to stop moving forward.

Key words: Vasyl Hryhorovych Krychevskiy, artistic and technical design of publications, publishing, book art.

REFERENCES

1. Savchuk, O.O. (Comps.) (2016). Vasyl' Hryhorovych Krychevskiy [Vasyl Krychevskiy]. *Seriya «Slobozhans'kyi svit»*, issue 10, vol. 1. Kharkiv: Vydavets' Savchuk O. O. [in Ukrainian].
2. Kozub, A.L. *Khudozhn'o-hrafichne oformlennia vydan' 1918–1930 rr. (na prykladi tvorchosti V.H. Krychevskoho) [Design and graphic design of editions of 1918–1930 (on the example of creativity of V.H. Krychevskiy)]*. Retrieved from <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1454>.
3. Tsentral'nyi derzhavnyi arkhiv-muzei literatury i mystetstva Ukrainy, f. 577, op. 1, spr. 78, ark. 126.
4. Malaniuk, Ye. (1997). *Knyha sposterezhen': Statti pro literaturu. [Book of observations: articles on literature]*. Kyiv: Dnipro. [in Ukrainian].
5. Yanovs'ky, Yu. (1931). *Mayster korablia: Roman. [Ship Master: A Novel]*, 4th ed. Kharkiv: Rukh. [in Ukrainian].
6. Lahutenko, O., Yakovlyeva, O.I. (Ed.) (2012). *Hrafichnyi dyzain v Ukraini u pershii tretyni 20 stolittia [Graphic design in Ukraine in the first third of the twentieth century]*. *Narysy z istoriyi ukraïns'koho dyzaynu 20 stolittia: Zbirnyk statey*, pp. 41–71. Kyiv: Feniks [in Ukrainian].
7. D. Levyts'kyi (1930). *Monohrafiia I. Chukyna. [Chukin's Monograph.]*. Kharkiv: Rukh. [in Ukrainian].
8. Novyts'kyi, O. (1930). *Taras Shevchenko. [Taras Shevchenko]*. Kharkiv: Rukh. [in Ukrainian].
9. Slipko-Moskal' tsev (1930). *O.M. Boychuk. [O.M. Boychuk]*. Kharkiv: Rukh. [in Ukrainian].
10. Vanchenko, P. (1930). *Povist' bez nazvy. [Tale without title]*. Kharkiv: Rukh. [in Ukrainian].
11. Slisarenko, O. (1932). *Tvory. Novely. [Works. Novels]*. (Vol III). Kharkiv: Rukh. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 12.02.2020 р.
Рекомендована до друку 10.03.2020 р.

УДК 323.232[(084.5)+070.449.8](477)«1941/1945»

М.В. Горох

**ПОЛІТИЧНА КАРИКАТУРА
НА ШПАЛЬТАХ ОКУПАЦІЙНОЇ ПРЕСИ:
ЧЕРНІГІВСЬКА ОБЛАСТЬ (1941–1943 рр.)**

Стаття присвячена з'ясуванню ролі і місця політичної карикатури у формуванні інформаційного простору на території Чернігівської області в роки Другої світової війни. Аналіз візуальних образів, розміщених на сторінках окупаційної преси, сприяє розкриттю концепції ідеологічних маніпуляцій нацистського режиму, дозволяє оцінити їхній вплив на процес формування архетипів сприйняття як на населення окупованої України, так і на сучасників.

Ключові слова: політична карикатура, окупаційна преса, Чернігівська область.

До актуальних проблем дослідження нацистського режиму в Україні у роки Другої світової війни належать питання, пов'язані з нацистською пропагандою. Мешканці окупованих територій відчували чималий інформаційно-психологічний тиск, який впливав як на масову, так і на індивідуальну свідомість людей. Засоби масової комунікації (радіо, преса) у вмілих руках кваліфікованих пропагандистів швидко перетворювали просту інформацію на потужну зброю, здатну змінювати сприйняття, емоції, скеровувати цільову аудиторію в задалегідь визначеному напрямку [1].

Важливою складовою активної пропаганди нацистів була українська преса. З перших днів окупації нацисти вживали всіх належних заходів для налагодження діяльності друкарень. Періодичні видання оперативно знайомили читачів з фронтовими зведеннями, розпорядженнями й оголошеннями окупаційної адміністрації та наказами німецького командування. Вони агітували молодь виїздити на роботу до Німеччини, розповідали про місцеві події, минуле краю. Радянські громадяни звикли довіряти друкованому слову, яке довгий час залишалось ледь не єдиним джерелом інформації про події за межами того чи іншого населеного пункту. До того ж, як зауважує О. Гончаренко, охоплення окупаційними виданнями було чималим – один примірник на 30 жителів у 1943 р. [2, с. 72–73].

Окупаційна преса, як історичне джерело, довгий час залишалась поза увагою дослідників. Думки істориків різняться в питанні визначення загальної кількості видань, які виходили друком в адміністративно-територіальних межах сучасної України: 220 позицій нараховує І. Чайковський [3], не менше 300 – А.Ф. Юденков [4], майже 400 – Б.І. Черняков [5], понад 500 – Ю. Смілянська [6]. Маємо чимало досліджень, присвячених діяльності радянської преси в Україні у роки війни (роботи С.П. Сегеди [7], В.І. Смірної [8], О.О. Федотової [9], Т.В. Романенко [10]) та окупаційної (Н.Я. Гандрабура [11], Г. Греченко [12], М.В. Михайлюк [13], С.В. Стельникович [14], Д.М. Титаренко [15], Б.І. Черняков [16], В.М. Яременко [17]).

Дієвою зброєю в ідеологічній боротьбі, яка лаконічно й у легкій формі доносила читачам інформацію про склад-